

УДК 330.338.711

М. П. Бутко,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту інноваційної діяльності та державного управління, Чернігівський національний технологічний університет

О. В. Тополевська,

аспірант, Чернігівський національний технологічний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ МОДЕРНІЗАЦІЙНОГО СТАНУ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ М'ЯСО-МОЛОЧНИХ ПРОДУКТІВ

M. Butko,

doctor of economic science, professor, manager of department of management of innovative activity and state administration, Tchernihiv national technological university

O. Topolevska,

graduate student, Tchernihiv national technological university

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ESTIMATION OF MODERNIZATION REGIONAL MARKET CONDITION MEAT-MILK PRODUCTS

У статті вказано на проблеми формування ринку м'ясо-молочної промисловості, необхідність ґрунтовного вивчення закономірностей і особливостей розвитку ринку м'ясо-молочної промисловості при становленні ринкової економіки. Дано визначення "метод" та "підхід" в регіональних наукових дослідженнях. Досліджено методології аналізу ринків. Проаналізовано методологічний принцип регіонального менеджменту ринку м'ясо-молочної продукції. Наведено структуру конфігурованого синергійного ефекту. Показано класифікацію критеріїв оцінки ефективності кластерів. Запропоновано секторну структуру ринку м'ясо-молочної продукції.

In the article the indicated problems of forming of market meat-milk to industry, necessity of the detailed study of conformities to law and features of market development meat-milk to industry at becoming of market economy. Determination is given "method" and "approach" in regional scientific researches. Methodologies of analysis of markets are investigational. Methodological principle of regional management of market is analysed meat-milk to the products. The structure of the configured synergynogo effect is resulted. Classification of criteria of estimation of efficiency of clusters is rotined. The sectored structure of market is offered meat-milk to the products.

Ключові слова: регіональний ринок, "метод", "підхід", методологія, регіональний менеджмент, кластер, синергійний ефект.

Key words: regional market, "method", "approach", methodology, regional management, cluster, synergyniy effect.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В Україні вже тривалий час відбувається формування ринку м'ясо-молочної продукції, функціональна структура якого спрямована на максимальне забезпечення населення найціннішими, висококалорійними і білковозбагаченими продуктами харчування, а просторова — на максимальне використання ресурсів на субнаціональному рівні для комплексного розвитку агропродовольчого комплексу та забезпечення продовольчої безпеки регіонів та держави в цілому.

Однак прискорення процесів динаміки економічних циклів дуже негативно позначилася на розвитку м'ясо-молочної промисловості і

зокрема катастрофічно скорочується поголів'я всіх видів худоби, знижується її продуктивність, не ефективно використовуються потужності переробних підприємств, не розвиваються економічні, технологічні та організаційно-господарські зв'язки між сільськогосподарськими та переробними підприємствами, руйнується цілісність агропромислового комплексу. Результатом цієї деградації стає скорочення виробництва всіх видів агропромислової продукції і зростаючі обсяги імпорту продовольчих товарів, тоді як аграрний потенціал нашої країни за оцінками експертів дозволяє прогнати близько півмільярда населення земної кулі.

Це зумовлює необхідність ґрунтовного вивчення закономірностей і особливостей роз-

витку ринку м'ясо-молочної продукції, пошуку шляхів прискореного розвитку та підвищення економічної ефективності АПК.

Методологія дослідження як система знань про структуру, принципи, методи, форми та засоби досягнення істини включає пізнання, оцінювання та прикладного застосування. Таке визначення методології покладено нами в основу застосованого алгоритму дослідження розвитку м'ясо-молочної промисловості.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням удосконалення розвитку і підвищення ефективності розвитку галузей тваринництва, формуванню ринку м'ясо-молочної продукції присвячено багато наукових праць українських вчених-аграрників. Серед них наукові розробки Бойка В.І., Борщевського П.П., Березівського П.С., Березіна О.В., Гладія М.В., Зубця М.В., Зимовця В.Н., Крисального О.В., Лукінова І.І., Товкача М.І., Топіхи І.Н., Омеляненка А.А., Рабштини В.М. і ін. В опрацювання теоретико-методологічних проблем регіонального розвитку виробництва м'ясо-молочної продукції в умовах переходу до відкритої економіки значний внесок здійснили: Андрійчук В.Г., Бородіна О.М., Бутко М.П., Дейнеко Л.В., Данилишин Б.М., Дем'яненко М.Я., Дорогунцов С.І., Лисецький А.С., Мазур А.Г., Малік М.Й., Мармуль Л.О., Месель-Веселяк В.Я., Підлисецький Г.М., Саблук П.Т., Шпичак О.М. і ін.

НЕВИРІШЕНІ ЧАСТИНИ ПРОБЛЕМИ

Існуючий науковий доробок має велике теоретико-практичне значення, проте зміни, що постійно відбуваються в економічному просторі продовольчої сфери в умовах трансформації галузевого управління потребують поглибленого дослідження продовольчого комплексу саме на регіональному рівні.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Поглиблення методологічних засад оцінки стану регіонального ринку м'ясо-молочної продукції з урахуванням відтворювальних циклів регіональної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Регіональні аспекти розвитку і функціонування просторової економіки зумовлені тим, що об'єктивно існують відмінності в ресурсному потенціалі людської життєдіяльності та територіальному поділі праці навіть у межах однієї країни [14, с. 46].

При визначенні методології дослідження викликають труднощі щодо об'єктивного трактування цієї категорії. Методологія визначається як "вчення про методи пізнання, тобто про систему принципів, правил, способів і прийомів, призначених для успішного вирішення пізнавальних задач" [2, с. 69].

При наявності значної кількості методологічних розробок належної уваги до комплексних економічних досліджень функціонування регіональних продуктових ринків в умовах поглиблення процесів інтеграції не приділено.

Розвиток регіональних ринків пов'язується, насамперед, з удосконаленням менеджменту їх функціонування. Відомі американські фахівці Т. Пітерс та Р. Уотермен запропонували розглядати управління як модель-систему "7S", яка утворюється єдністю та взаємодією семи основних підсистем: підсистеми загальних цільових установок (shared values), стратегії (strategy), структури (structur), підсистеми кадрів (staff), підсистеми методів та інструментарію управління (system metod), сукупності норм та індикаторів (skills), стилю управління (stile) [7, с. 36]. У цій моделі фактично всі підсистеми впливають на ефективність розв'язання проблем, які виникають на регіональному рівні. Екстраполюючи цю модель на регіональну систему в цілому, можна зробити висновок, що управління розвитком регіональних ринків відіграє ключову роль у розвитку просторових господарських систем. Управління регіональними ринками слід розглядати через призму специфічної сфери діяльності — регіональний маркетинг. Її не можна зводити тільки до методів управління, під якими "розуміються способи і прийоми аналізу і оцінки управлінських ситуацій, а до формування і використання таких організаційних форм впливу на кон'юнктуру ринку, які б відповідали циклічним процесам його розвитку" [2, с. 71].

Базовим чинником наукового дослідження є визначення методологічних принципів його проведення. На нашу думку, принципи регіональних досліджень умовно можна поділити на фундаментальні, загальнонаукові й конкретно-науковому прояву. Регіональний менеджмент ринку м'ясо-молочної продукції базується на таких методологічних принципах [6, с. 12] (рис. 1).

Проте особливості регіонального менеджменту ринку м'ясо-молочної продукції диктують необхідність посилення уваги до такого методологічного принципу, як синергізм, оскільки саме він дозволяє оцінити ефективність інтеграції підприємств виробників сировини, її

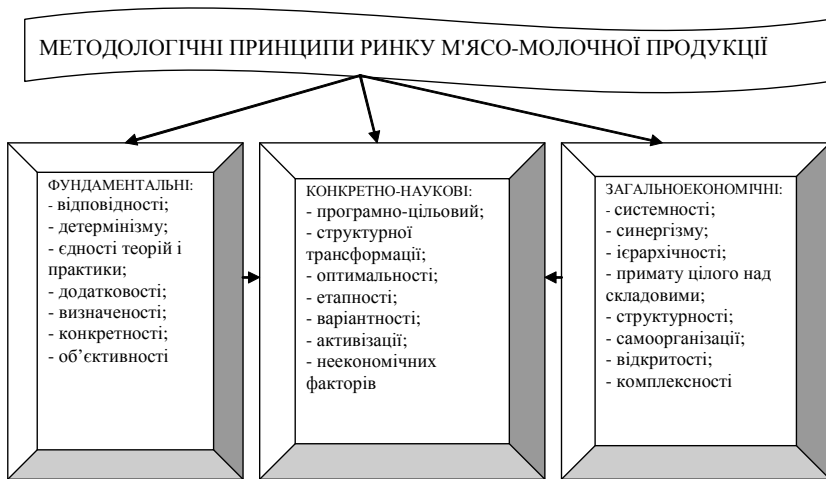

Рис. 1. Методологічні принципи ринку м'ясо-молочної продукції

переробників та споживачів кінцевої продукції. Слід зазначити, що в м'ясо-молочній галузі підприємства, що випускають кінцеву продукцію, досить часто є збитковими, оскільки кожен виробник намагається виробити більше сировини і як найдорожче реалізувати її, переробник навпаки — намагається купити сировину для переробки по найдешевшій ціні, щоб теж мати відповідну вигоду.

Створення горизонтальних та вертикальних інтеграційних структур на регіональному ринку м'ясо-молочної продукції формує синергійний ефект, сприяє досягненню більш вагомої ефективності порівняно з внеском кожного окремого компонента у вигляді їх простої суми.

Важливість отримання ефекту "синергізму" підкреслюється багатьма авторами. У 60-х роках для оцінки взаємозв'язаних видів діяльності усередині організації було запропоновано робочу концепцію економічного синергізму, яка за першочерговим задумом являла собою перехід від принципу економії на масштабах виробництва до більш широкого принципу економії на масштабах діяльності на основі взаємної підтримки різноманітних стратегічних зон господарювання.

Термін "синергія" був введений в обіг І. Ансоффом для обґрунтування групових структур в організації компанії [1, с. 58]. Зараз в економічній літературі обидва терміни використовуються як синоніми. Переваги синергізму визначаються як $2+2=5$, іншими словами, сумарна віддача всіх капіталовкладень фірми вища, ніж сума показників віддачі по окремих її господарських підрозділах без обліку переваг використання загальних ресурсів і взаємодоповнюваності, тобто створення нової економічної форми забезпечує відносно стабільний стан

суб'єкту управління [11, с. 15].

На нашу думку, синергізм є важливим елементом вибору, розробки та деталізації модернізаційної стратегії розвитку. В сучасних умовах синергетичний ефект, яким би потенційно великим він не був, не з'являється сам по собі, його потрібно заздалегідь прогнозувати та наполегливо працювати над отриманням синергійної переваги.

Якщо розглядати синергійну перевагу щодо м'ясо-молочної промисловості, то вона досягається через створення інтегрованих формувань, орієнтованих на використання потенціалу

сільськогосподарських підприємств, переробної промисловості, логістичних платформ та дискаунтерів у сфері ритейлу.

Значення концепції синергізму для дослідження процесу стратегічного управління потенціалом регіональних м'ясо-молочних комплексів полягає в тому, що вона передбачає посилення ефективності за рахунок спільного використання ресурсів, оптимізації витрат, розвиток ринкової інфраструктури та збільшення обсягів продаж, прискореного запровадження інновацій у всіх сферах функціонування інтегрованих формувань [10, с. 56].

На нашу думку, конфігурація синергійного ефекту, котра спрямовується сумарно на забезпечення ефективності управлінських дій, повинна носити комплексний характер (рис. 2).

У наукових джерелах достатньо ґрунтовно висвітлено проблематику секторальної локалізації регіональних господарських систем як сучасного напрямку розвитку продуктивних сил конкретних територій. Водночас на наше переконання саме у сфері агропромислових формувань, до яких відноситься ринок м'ясо-молочної продукції, найбільш вагомий ефект можна досягти через кластеризацію.

З наукових позицій кластеризація засвідчує про рівень інтеграційних процесів, що відбуваються у суспільстві, і одночасно демонструє ідентифікацію економічних інтересів учасників взаємовідносин. Такий підхід дозволяє на основі зіставлення індикаторів в динаміці визначити ефект кластеризації в контексті прискорення економічного розвитку, забезпечення соціальної стабільності та екологічної збалансованості територіальних формувань.

Не менш вагомою є синергійний ефект функціонування кластерів через результативність

сфери підприємництва, зокрема міжгалузевої інтеграції, взаємодії різноманітних форм і видів бізнесу, поглиблення і інтернаціоналізації міжгосподарських зв'язків.

Як свідчить практика, визначити максимально об'єктивну оцінку ефективності можна лише за умов комплексного використання сукупності взаємопов'язаних і узгоджених критеріїв (рис. 3).

Комплексна оцінка синергійної ефективності визначається в результаті інтегрального поєднання показників, сформованих на основі різних класифікаційних підходів до критеріїв оцінки: соціально-економічних цінностей, якісних та кількісних параметрів, факторів екстенсивного та інтенсивного розвитку тощо.

Обґрунтування критеріїв ефективності функціонування кластерних систем необхідно для визначення основних індикаторів, які мають визначені параметри і дозволяють визначити його кількісно та якісно на всіх рівнях дослідження кластера.

Розвиток ринку як системи знаходить відображення в теорії відтворювального циклу та методології секторного аналізу інтегрованих формувань [11, с. 16; 7, с. 45].

Відповідно до теорії, структуру будь-якого продовольчого ринку, в тому числі м'ясо-молочної продукції, можна представити як сукупність чотирьох взаємопов'язаних секторів, що виділяються відповідно стадіям утворення, подальшого просування та споживання продукту, а саме: сировинного (1), виробничого (2), інфраструктурного (3) та споживчого (4) секторів. Кожен із них об'єднує у своєму складі однопрофільні суб'єкти господарювання та споживачів кінцевої продукції (рис. 4).

Найбільшу частку у виробництві м'ясо-молочної сировини в Україні займають господарства населення та сільськогосподарські підприємства різних видів. Натомість фермерські господарства займають незначну частку.

Як свідчить аналіз, сировинний сектор, виходячи з форм власності та організації виробництва, представлений трьома організаційно-правовими структурами, що включають сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та господарства населення.

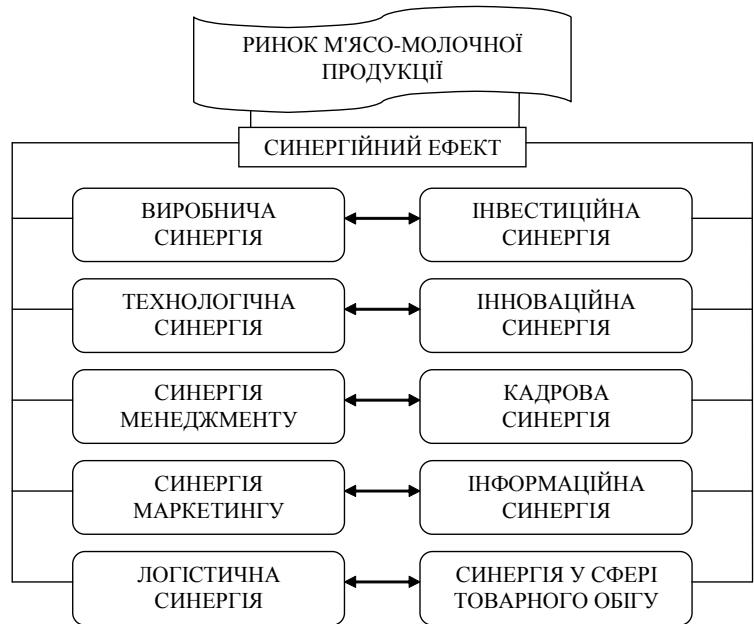

Рис. 2. Структура конфігурованого синергійного ефекту ринку м'ясо-молочної продукції

У другому секторі переробки молока і виробництва молокопродуктів в залежності від спеціалізації розрізняють такі молокопереробні підприємства: молокозаводи, маслосирзаводи, маслозаводи, сир заводи, м'ясопереробні підприємства, м'ясокомбінати.

Третій сектор, відповідно до запропонованої методики аналізу структури ринку — інфраструктурний. Інфраструктура аграрних ринків включає систему спеціалізованих підприємств, організацій, основним завданням

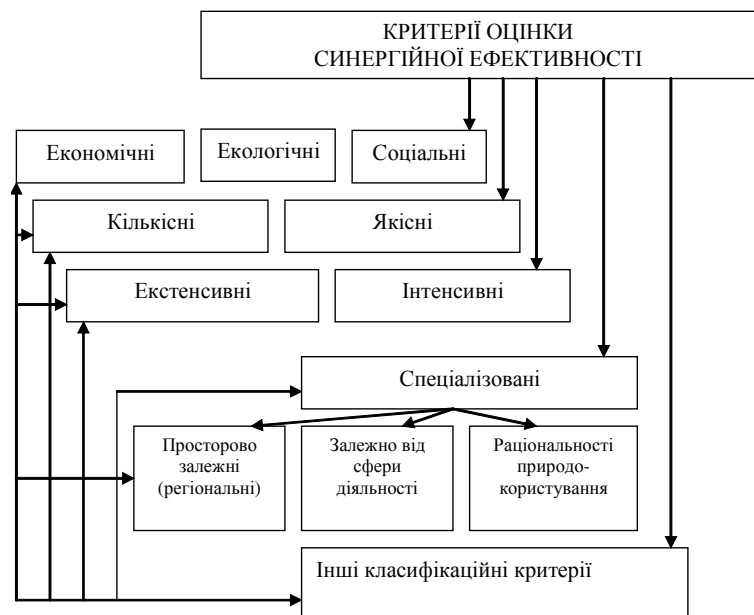

Рис. 3. Класифікація критеріїв оцінки ефективності кластерів

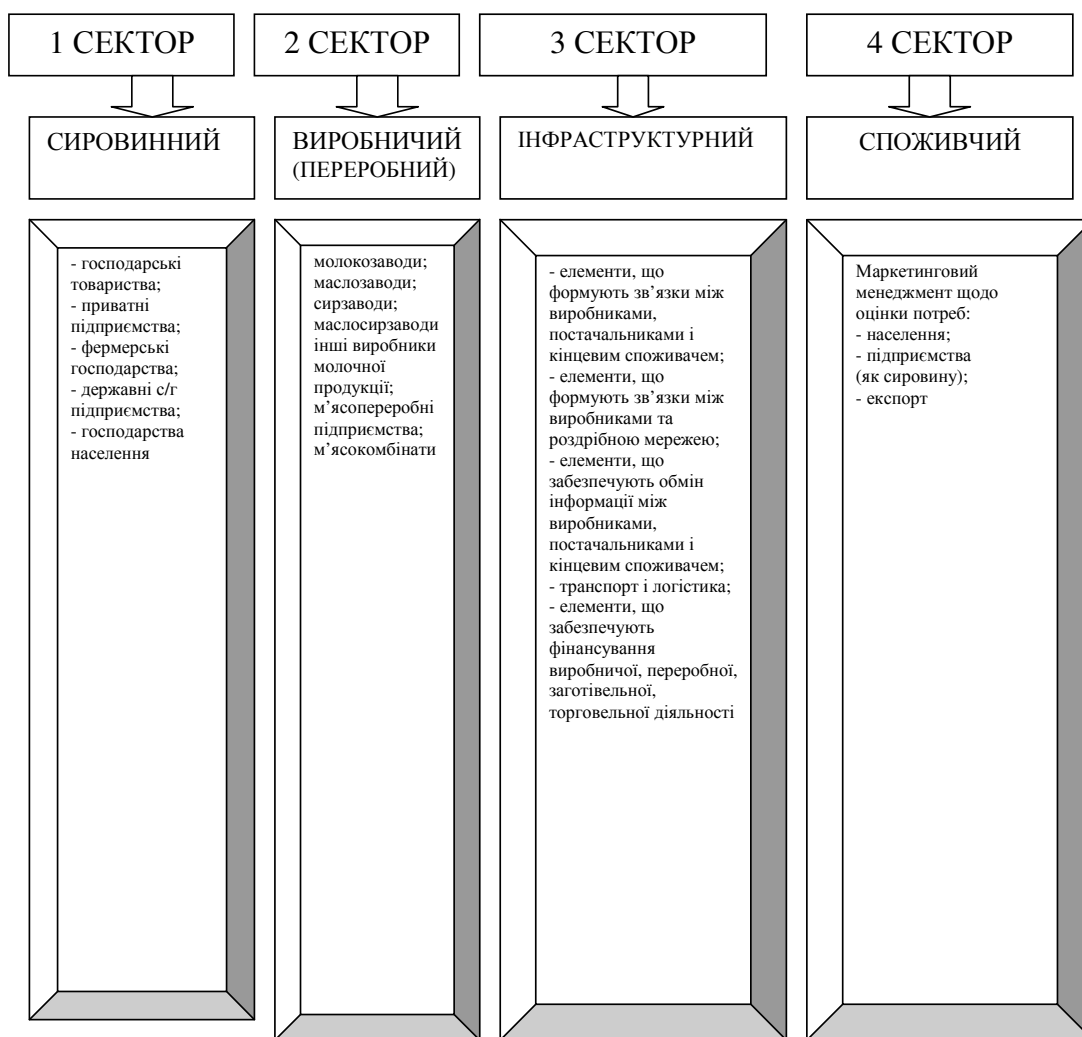

Рис. 4. Секторна структура ринку м'ясо-молочної продукції

яких є обслуговування товаровиробників як сировинного, так і переробного секторів та створення умов для безперервного і своєчасного нарощення на ринку обсягів пропозиції продукції [9, с. 35; 11, с. 17].

Останнім, четвертим сектором ринку молока і молочної продукції є споживання.

Представлена секторальна схема ринку м'ясо-молочної продукції дозволяє оцінювати ефективність відтворювальних процесів у розрізі кожного складника, здійснювати міжсекторний аналіз певних критеріїв прояву особливостей, складати міжсекторні баланси, що має першочергове значення у підвищенні ефективності регіонального господарського комплексу, стимулювання виробництва валового регіонального продукту. Запропонована секторна схема ринку базується на таких підходах:

— системності, узгодженості, достовірності та динамічності інформаційно-аналітичних показників;

— достатності оціночних критеріїв (включення в систему тільки тих критеріїв, які є інформаційною основою для прийняття управлінських рішень);

— порівняльності загальних секторних критеріїв;

— зворотного зв'язку між оціночними критеріями та пріоритетними завданнями функціонування ринку м'ясо-молочної продукції;

— адекватності економічної інтерпретації отриманим результатам критеріальної оцінки динаміки розвитку ринку та його секторів.

Для кількісної діагностики стану регіональних ринків м'ясо-молочної продукції нами пропонується система показників та методика їх порівняння з нормативними, середньоєвропейськими та пороговими величинами.

Комплексна оцінка ефективності функціонування регіонального ринку м'ясо-молочної продукції визначається в результаті інтегрального поєднання показників, сформованих на основі різних класифікаційних підходів до кри-

теріїв оцінки: економіко-соціо-екологічних цінностей, якісних та кількісних параметрів, факторів екстенсивного та інтенсивного розвитку за формулою:

$$I_k = \frac{\sum_{i=1}^n (I_{\sigma} + I_n + I_i + I_c)}{n}$$

де I_k — інтеграційний параметр комплексності розвитку ринку;

I_{σ} — інтегральний коефіцієнт стану виробництва сировини;

I_n — інтегральний коефіцієнт стану підприємств переробної галузі;

I_i — інтегральний коефіцієнт інфраструктурного забезпечення;

I_c — інтегральний коефіцієнт рівня споживання.

При цьому спільними для всіх підходів є групування показників за належністю до економічної, екологічної та соціальної сфер згідно із загальноприйнятою методологією оцінки сталого розвитку. Кінцева мета цього процесу — формування управлінських рішень, спрямованих на задоволення ринкових потреб та створення конкурентноздатного сукупного інноваційного продукту [11, с. 18; 9, с. 8].

ВИСНОВКИ

Перевагою запропонованої секторної структури ринку м'ясо-молочної продукції та методики оцінки його модернізаційного стану, дає можливість оцінити ефективність відтворювальних процесів, здійснити міжсекторний порівняльний аналіз окремих критеріїв та збалансувати інтереси всіх учасників вітчизняного продовольчого ринку, що має першочергове значення у підвищенні ефективності регіонального менеджменту.

Література:

1. Ансофф И. Стратегическое управление: пер. с англ. / И. Ансофф: под ред. Л.И. Евенко. — М.: Экономика, 1989. — 519 с.

2. Бутко М.П. Регіональне управління: інноваційний підхід: навч. посібник за ред. М.П. Бутко М.П. — К.: Знання України, 2006. — 559 с.

3. Гаврилов А.И. Региональная экономика и управление: учеб. пособие. / А.И. Гаврилов. — М.: Юнити, 2002. — 239 с.

4. Кембелл Э., Саммерс Л. Стратегический синергизм: пер. с англ. — 2-е изд. / Э. Кембелл, Л. Саммерс. — СПб.: Питер, 2004. — 416 с.

5. Питерс Т., Уотермен Р. Теория организаций: пер. с англ. / Предисл. А.К. Соколова. — М.: Весь мир, 2005. — 244 с.

6. Реутов В. Методология дослідження регіональних трансформацій / В. Реутов // Держава та регіони. Серія Економіка та підприємство. — 2008. — № 6. — С. 189—196.

7. РЫНОК МОЛОКА // Информационно-аналитический бюлетень. — 2011 — С. 8—10.

8. Саблук П.Т. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції: практичний посібник / П.Т. Саблука. — К.: ІАЕ, 2000. — 556 с.

9. Статистичний щорічник України за 2012 р. — К.: Державне підприємство "Інформаційно-аналітичне агентство", 2013. — 552 с.

10. Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен; пер. с англ. — М.: Мир, 1980. — 404 с.

11. Шкільов О.В. Внутрішньогосподарські резерви підвищення ефективності виробництва молока / О.В. Шкільов // Економіка АПК. — 2007. — № 9. — С. 33—36.

References:

1. Ansoff, Y. and Evenko, L.Y. (1989), *Stratehycheskoe upravlenye* [Stratehycheskoe management], Ekonomyka.

2. Butko, M.P. (2006), *Rehional'ne upravlinnia: innovatsijnyj pidkhd* [Regional management: innovative approach], Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

3. Havrylov, A.Y. (2002), *Rehyonal'naia ekonomyka u upravlenye* [Regional economy and management], Yunyty.

4. Kembell, E. and Sammers, L. (2004), *Stratehycheskyj synerhyzm* [Strategic synergism], 2nd ed, Pyter, Russia.

5. Pyters, T. and Uotermen, R. (2005), *Teoryia orhanyzatsyj* [Theory of organizations], Ves'myr.

6. Reutov, V. (2008) "Metodolohiia doslidzhenia rehional'nykh transformatsij", *Derzhava ta rehiony*. vol. 6, pp. 189—196.

7. Ynformatsyonno-analytycheskyj biuletyn (2011), "Rynok moloka", pp. 8—10.

8. Sabluk, P.T. (2000), *Formuvannia ta funktsionuvannia rynku ahropromyslovoi produktsii* [Forming and functioning of market of agroindustrial products], ІАЕ, Kyiv, Ukraine.

9. Statystychnyj schorichnyk Ukrainy (2012), *Derzhavne pidpriumstvo "Informatsijno-analytychne ahentstvo"*, Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.

10. Khaken, H. (1980), *Synerhetyka* [Synergetics], Myr.

11. Shkil'ov O.V. (2007), "Vnutrishn'ohospodars'ki rezervy pidvyschennia efektyvnosti vyrobnytstva moloka", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp 33—36.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2014 р.